

УДК 351/354/352.07/352.9:342.553+35.072.2:659.3

Марина КАНАВЕЦЬ

Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ І ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Досліджується процес трансформації молодіжної політики в умовах європейської інтеграції та реалізації реформи державного управління і децентралізації влади. Аналізуються правові аспекти створення і функціонування молодіжних організацій у системі розвитку громадських організацій, висвітлюються їхні проблеми на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Характеризуються взаємини молодіжних громадських організацій з державою, органами місцевого самоврядування та об'єднаними територіальними громадами, визначається зміст існуючих проблем у процесі взаємовідносин цих інститутів, шляхи та перспективи їх вирішення. Висвітлюється вплив молодіжних громадських організацій на соціалізацію особистості, види та напрями їхньої діяльності тощо.

Ключові слова: молодіжна політика, державне управління, децентралізація, місцеве самоврядування, об'єднані територіальні громади, молодіжна громадська організація, молодь, розвиток молоді.

Maryna Kanavets. Current state and prospects of development of interaction of youth public organizations with state and local government authorities and united territorial communities in the conditions of decentralization

The process of transformation of youth policy in the context of European integration and the implementation of the reform of public administration and the decentralization of power is investigated. Legal aspects of the creation and functioning of youth organizations in the system of development of public organizations are analyzed, their problems at the current state of development of Ukrainian society are highlighted. The relationships of youth public organizations with the state and local government authorities and united territorial communities are characterized, the content of existing problems in the process of mutual relations of these institutions, ways and prospects for their solution is determined. At the same time, the influence of youth public organizations on the socialization of the individuals, the types and directions of their activities, etc. are highlighted.

Key words: youth policy, state administration, decentralization, local government, united territorial communities, youth public organization, youth, youth development.

Реформування державного управління, місцевого самоврядування та територіальної організації влади є невід'ємною частиною стратегічних перетворень в Україні. Від ефективної реалізації реформ, розмежування повноважень між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування на засадах субсидіарності й децентралізації значною мірою залежить становлення інститутів прямого народовладдя, формування спроможних громад, доступність і належна якість послуг у різних сферах.

Децентралізація влади помітно змінює нашу країну та систему управління в ній. Передача нових повноважень та потужного фінансового ресурсу на місця дозволила підвищити спроможність громад і змінити вектор їх руху на розвиток. Громади стають сильнішими й успішнішими. Водночас їх сьогоденний і майбутній розвиток ґрунтується саме на свідомому та обізнаному молодому поколінні українців, оскільки молодь є основою не тільки сильної громади, але й міцної держави [22, с. 5].

Становлення громадянського суспільства актуалізує завдання розробки дієвих механізмів участі об'єднань громадян у процесі формування та реалізації державної, регіональної та місцевої молодіжної політики. Внесок недержавних організацій у

вирішення соціальних проблем суспільства взагалі і молоді зокрема визначається значною мірою станом партнерських відносин між органами влади та громадськими об'єднаннями.

Таким чином, молодіжна політика в умовах децентралізації має бути орієнтована на формування комфортного середовища для життя та розвитку молоді в громадах, а пріоритетними напрямками її реалізації стають фінансове та кадрове забезпечення, розвиток молодіжної інфраструктури й залучення молоді до процесу розроблення й ухвалення рішень та контролю за їх виконанням [6].

Така ситуація обумовлює актуальність дослідження можливих шляхів удосконалення діяльності молодіжних організацій у частині репрезентації ними інтересів молоді в державній політиці, зокрема за рахунок їх взаємодії та співпраці з іншими інститутами громадянського суспільства, а також дослідження європейських норм і стандартів реалізації державної, регіональної та місцевої молодіжної політики, вітчизняного та зарубіжного досвіду розв'язання проблем молоді та способів удосконалення механізмів взаємодії органів державного управління і громадських організацій [6].

Методологічною основою дослідження стали праці П. Бурдье, М. Вебера, Е. Гіденса, Т. Парсонса, Н. Смелзера, П. Сорокіна, Дж. Хоманса та ін.

Український та світовий досвід формування і реалізації державної молодіжної політики відображений у значній кількості публікацій. Це праці таких науковців: Д. Андрєєвої, О. Балакіревої, В. Барабаша, Є. Бородіна, М. Головатого, В. Головенька, Л. Кривачука, Ю. Криворучка, В. Куйбіди, О. Лазора, Я. Немирівського, М. Перепелиці, О. Старинця, С. Толстоухової та ін.

Одним із важливих висновків, зроблених науковцями щодо визначення умов ефективного вирішення проблем молоді, є розширення спектра суб'єктів молодіжної політики, серед яких особливо вагома роль належить органам місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад.

Взаємовідносинам громадських об'єднань з органами влади присвячені праці ряду зарубіжних учених, а саме: Ш. Арнштейна, Е. Арато, Х. Арендт, Ю. Габермаса, А. Грамші, Р. Дарендорфа, Г. Еспінг-Андерсена, Д. Кіна, Д. Коен, Р. Патнема, К. Поппера, Д. Сороса, А. де Токвіля, Ф. Фукуями, Р. Хайнемана та ін.

Вагомий внесок у розроблення методології взаємодії держави та об'єднань громадян зробили дослідники О. Белокуров, Т. Бутирська, Н. Діденко, М. Ільїн, В. Князєв, В. Купрій, А. Колодій, В. Корженко, І. Кресіна, О. Крутій, О. Крюков, А. Леухіна, В. Мартиненко, В. Нікітін, Н. Нижник, М. Пірен, О. Радченко, О. Руденко, В. Скуратівський, О. Сунгуров, Ю. Сурмін, В. Степаненко, М. Томенко, О. Якубовський та ін. Прикладні аспекти вдосконалення механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій в Україні розробляють В. Бульба, С. Горбунова-Рубан, Н. Ковалішина, Д. Неліпа, Н. Піроженко, Є. Ромат, А. Стойка, А. Тамм, О. Тинкован та ін.

Вагомим внеском у дослідження процесу інституціоналізації та генези молодіжних громадських організацій є праці вітчизняних дослідників, насамперед О. Бень, М. Головатого, В. Головенька, Т. Голубоцької, О. Голубоцького, О. Корнієвського, Л. Кормича, В. Кулика, О. Кулініча, Н. Метьолкіної, В. Орлова, В. Панасюк, К. Плоского, Р. Сторожук, Д. Шелеста, В. Якушика та ін.

Окреме місце серед досліджень і публікацій, у яких аналізується становище та розвиток молоді, молодіжних громадських організацій, молодіжної державної політики, посідають соціологічні дослідження, аналітичні звіти Українського інституту соціальних досліджень, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України та щорічні доповіді президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні, підготовлені Державним інститутом сімейної та молодіжної політики [3].

Водночас недостатньо уваги сучасні науковці приділили питанню взаємодії молодіжних громадських організацій з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та об'єднаними територіальними громадами (ОТГ), іншими інститутами громадянського суспільства, що обумовлює актуальність теми статті [3].

Мета статті – дослідити динаміку розвитку громадянського суспільства та молодіжних громадських організацій, ефективних механізмів взаємодії молодіжних громадських організацій з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та ОТГ, іншими інститутами громадянського суспільства під час формування та реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації та удосконалення законодавства у цій сфері.

Упродовж 2014 – 2017 рр. відбувається небачене з кінця 1980-х рр. посилення ролі громадянського суспільства в основних напрямках діяльності держави шляхом волонтерської підтримки оборони від зовнішньої агресії, контролю за діями органів влади, ухваленням та реалізацією державних рішень при проведенні низки реформ та в боротьбі з корупцією [16, с. 6 – 29; 18].

Загалом аналіз динаміки інституалізації громадянського суспільства після Революції гідності, що базується на даних ЄДРПОУ Державної служби статистики без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя та окремих районів Донецької та Луганської областей, засвідчує тенденцію до зменшення у 2014 – 2015 рр. кількості зареєстрованих в Україні громадських об'єднань (на 1 січня 2014 р. зареєстровано 77 286 громадських організацій, на 1 січня 2015 р. – 75 828, на 1 лютого 2016 р. – 70 595). Натомість у 2016 р. та в I кварталі 2017 р. спостерігається тенденція до зростання їхньої кількості (на 1 січня 2017 р. зареєстровано 75 988 таких організацій, на 1 квітня 2017 р. – 77 252) (табл. 1) [7; 16, с. 6 – 29; 18].

Таблиця 1

Динаміка кількості громадських об'єднань в Україні у 2013 – 2018 рр.

Недержавні організації	На 01.01. 2013 р.	На 01.01. 2014 р.	На 01.01. 2015 р.	На 01.01. 2016 р.	На 01.01. 2017 р.	На 01.01. 2018 р.
Громадські організації	74 500	77 286	75 828	70 321	75 988	80 461
Молодіжні громадські організації	5 450	4 765	–	–	–	–
Дитячі громадські організації	1 610	1 344	–	–	–	–
Спілка об'єднань громадян	–	–	–	753	990	1 254
Релігійні організації	24 720	25 475	24 957	23 261	24 072	25 223
Профспілки та об'єднання профспілок	28 852	29 724	28 890	26 321	26 899	27 601
Творча спілка (інша професійна організація)	278	298	277	–	292	311
Благодійні організації	14 055	14 999	15 934	15 384	16 837	17 726
Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків	15 018	16 213	15 992	17 109	26 080	27 999
Органи самоорганізації населення	1 426	1 503	1 372	1 415	1 497	1 552

На жаль, починаючи з 2015 р. у Державній службі статистики України відсутні дані щодо кількості молодіжних і дитячих громадських організацій. Проте зростання чисельності молоді, залученої до діяльності організацій громадянського суспільства, фіксують проведені в Україні соціологічні дослідження: у 1996 р. кількість молодих людей у віці 18–35 років, які були активними членами громадських об'єднань, становила 11 %, у 2011 р. цей показник становив 21,5 %, а за результатами 2015 р. – уже 37,0 % [20–22].

На сьогодні в Україні переважає неформальна громадянська активність молоді. На противагу зростанню громадянської активності молоді, що спостерігається останнім часом, участь молодих людей у громадських молодіжних об'єднаннях залишається (як і в попередні роки) дуже низькою. За результатами дослідження «Молодь України – 2015», лише 2 % української молоді є членами молодіжних організацій і 7 % іноді відвідують їхні заходи. Близько третини представників української молоді (35 %) не знає про існування в Україні молодіжних громадських організацій та їхню діяльність, 34 % знають лише, що такі організації існують, 21 % знають про діяльність молодіжних організацій зі ЗМІ, але не відвідують відповідних заходів [10, с. 10–13, 57–68, 78–81; 19–21].

Така ситуація продовжує спостерігатися і дотепер. Згідно з результатами дослідження «Молодь України – 2017» не залучення сучасної молоді до заходів молодіжної роботи насамперед пов'язане з нестачею часу (39,2 %) та суб'єктивними уподобаннями молоді (33,9 %); водночас 17,5 % молодих осіб, відповідаючи на запитання «З яких причин Ви не брали участі в жодному з вищеперерахованих заходах молодіжної роботи?», зазначили, що їм не вдалося знайти інформацію про такі заходи в їх населеному пункті, а 16,8 % молоді вважає, що такі заходи нецікаві для осіб їхнього віку [11; 12, с. 6–31; 22, с. 29–32, 50–58].

Наведені результати демонструють обмеженість або відсутність інформаційного забезпечення діяльності молодіжних громадських об'єднань, низький рівень залучення молоді до участі в молодіжних проектах [22, с. 29–32, 50–58].

Водночас 88 % респондентів зазначили щонайменше одну з громадських ініціатив, у яких вони участі не брали, але були б зацікавлені взяти. Серед ініціатив, у яких потенційно зацікавлена більшість молодих людей – допомога дітям у кризових ситуаціях; дії на захист прав чи інтересів, що безпосередньо стосуються представників молоді чи їхніх родин, друзів (наприклад, проти нелегального будівництва); дії, спрямовані на розвиток інфраструктури в місці проживання; дії, спрямовані на боротьбу з корупцією (рис. 1) [10; 19; 22].

Водночас у 2017 р. згідно з результатами репрезентативного соціологічного дослідження «Молодь України – 2017» 56,3 % респондентів вважає важливими профорієнтаційні заходи та необхідність у сприянні працевлаштування з боку молодіжних центрів та 62,5 % вважають підтримку талановитої молоді найбільш затребуваним напрямом державної молодіжної політики [11; 12, с. 6–31; 22, с. 29–32, 50–58].

Згідно з даними дослідження «Молодь України – 2017» насамперед опитана молодь хотіла б відвідувати спортивні (35,7 %) та профорієнтаційні заходи (31,7 %), потім різноманітні заходи з розвитку лідерських якостей та здійснення власного проекту (26,5 %), творчі заходи (25,9 %) та заходи з організації та ведення власної справи (23,5 %), і лише потім – з питань організації дозвілля (14,4 %) та громадської і волонтерської діяльності (10,4 %) [11; 12, с. 6–31; 22, с. 29–32, 50–58].

З метою створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, зокрема молодіжних громадських організацій, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та ОТГ на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації в Україні створено відповідну законодавчу базу. Це закони України

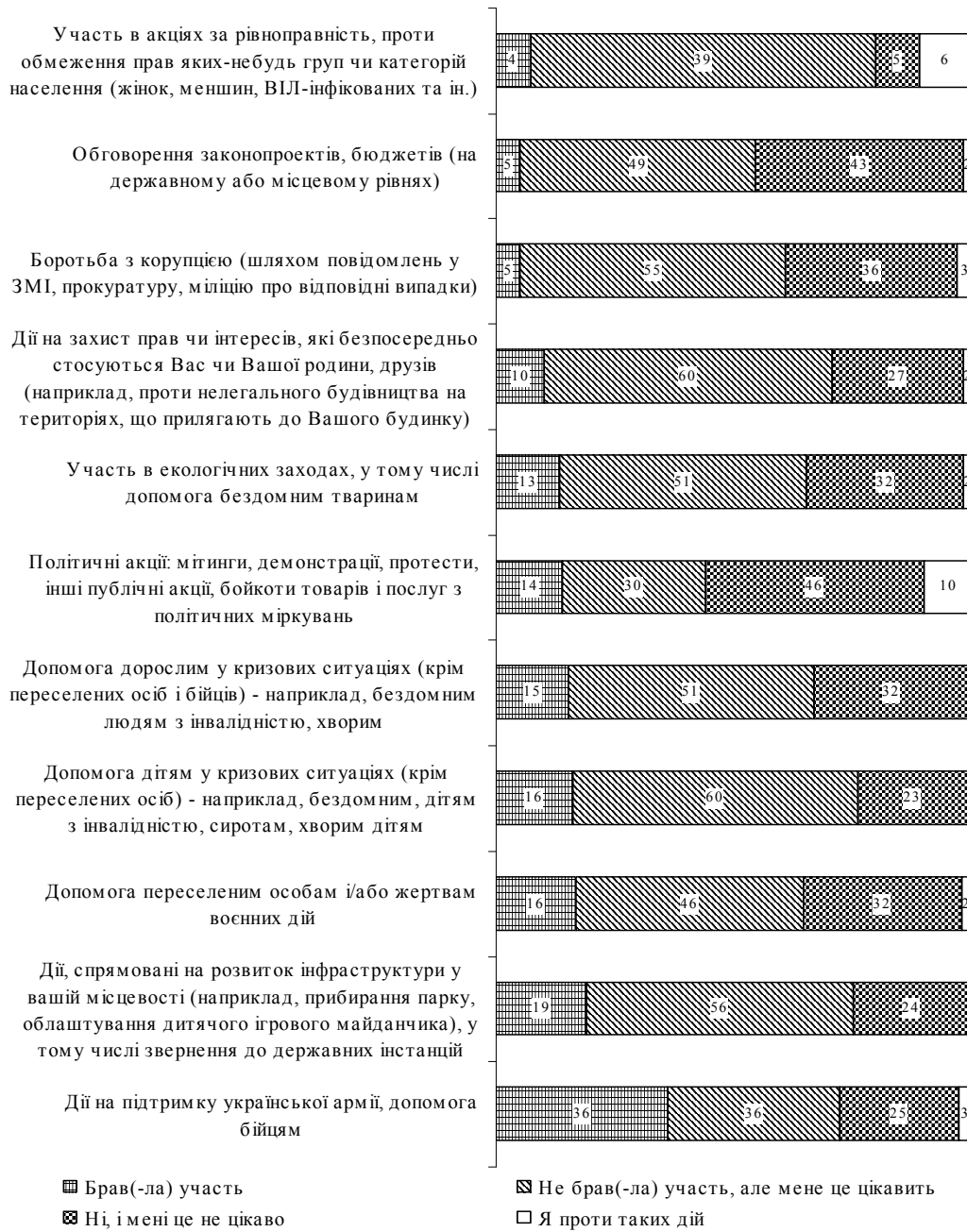

Рис. 1. Розподіл відповідей на запитання: «За останні 12 місяців чи брали Ви участь у будь-яких із наступних або інших громадських ініціативах добровільно, не розраховуючи на грошову винагороду? Зверніть увагу, що фінансова підтримка тих або інших ініціатив також є участю, як і будь-які Ваші дії» (у % до загальної кількості респондентів, N=2852)¹

¹ На графіку не показаний відсоток відповідей «Важко сказати» (не більше ніж 1 %). 8 респондентів зазначили варіант «Інше».

Local Government

«Про громадські об'єднання», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» тощо.

Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 прийнято Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 рр. Водночас Президент України 4 листопада 2016 р. затвердив Положення про Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства та її персональний склад [16, с. 44 – 53; 18].

На підтримку проектів і заходів громадських об'єднань і молодіжних ініціатив розроблено і затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 148 Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2016 – 2020 рр. Її мета полягає у створенні сприятливих умов для розвитку та самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості. Реалізація Державної цільової соціальної програми «Молодь України» передбачає надання фінансової підтримки на реалізацію соціально важливих проектів молодіжних і дитячих громадських організацій. Лідером і координатором забезпечення такої підтримки та взаємодії з інститутами громадянського суспільства є Міністерство молоді та спорту України (Мінмолодьспорту) [22; 23]. Зокрема, відповідно до звіту Уряду за 2017 р. за підтримки цього міністерства 29 молодіжні та дитячі громадські організації реалізували 41 проект, до яких залучено приблизно 600 827 молодих людей.

Згідно з результатами незалежного громадського моніторингу «Забезпечення прозорості системи підтримки заходів громадських організацій з метою реалізації державної молодіжної політики в Україні», що здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», більшість учасників заходів від громадських організацій, які здійснюють проекти за кошти Мінмолодьспорту, задоволені рівнем заходів. Більшість учасників оцінили заходи дуже позитивно – на 3 – 4 бали за 4 – бальною шкалою. Майже всі відповіли, що було легко стати учасником. Більшість опитаних зазначили, що раніше не брали участі в цьому заході, лише 200 відповіли, що брали участь один раз. Серед учасників 50 % – молоді люди віком 18 – 25 років, 33 % – 26 – 39 років [1].

Моніторинг проводили в серпні – грудні 2016 р. У ньому брали участь також представники конкурсної комісії від Мінмолодьспорту. Мета проекту – не стільки дізнатися, що відбувалося, а зрозуміти тренди і тенденції, які відбувалися в конкурсі, і запропонувати такі зміни, щоб процес був більш прозорим і відкритим для громадських організацій, для молоді, щоб результати проектів збігалися з цілями і завданнями конкурсу.

Учасники моніторингу відвідали 59 заходів від 17 громадських організацій та проанкетували понад тисячу учасників заходів. Аналізували також кошторис проекту, висвітлення інформації в пресі та зворотний зв'язок від самих громадських організацій щодо того, як поліпшити співпрацю з міністерством [1].

Активно залучається молодь до процесу підтримки реформ в Україні. Зокрема, з травня 2018 р. Мінмолодьспорту спільно з Українською академією лідерства та за підтримки проекту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія» (SACCI) розпочало реалізацію проекту «Державотворець», спрямованого на ознайомлення молоді з публічною адміністрацією та процесами державотворення, її залучення до розроблення, ухвалення управлінських рішень і контролю за їх виконанням, зокрема щодо дотримання антикорупційного законодавства, подальшої професійної діяльності на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування через організацію освітньо-профорієнтаційних стажувань [14].

Водночас відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 травня 2018 р. стартував пілотний проект щодо запровадження Національної програми стажування в центральних органах виконавчої влади. Цей проект передбачає відпрацювання механізму залучення молоді до стажування в міністерствах, інших

центральных органах виконавчої влади, а також у Секретаріаті Кабінету Міністрів України. Координатором пілотного проекту є Міністерство економічного розвитку і торгівлі, яке стало його ініціатором [13].

Згідно з умовами проведення конкурсу взяти участь у прозорому конкурсному відборі на стажування можуть студенти вищих навчальних закладів, які завершують навчання на ступінь бакалавра, магістра або отримали диплом бакалавра чи магістра менш ніж за 5 років до реалізації програми. Претенденти мають вільно володіти державною мовою та однією з офіційних мов Ради Європи [13].

Наприкінці червня 45 стажерів розпочали роботу в міністерствах та Секретаріаті Кабінету Міністрів України в межах Національної програми стажувань. Стажери працюватимуть з керівниками стажування: заступниками міністрів, директорами департаментів та генеральними директорами директоратів. Учасники Національної програми стажувань братимуть участь у розробці політик, аналізуватимуть інформацію та офіційні документи, готуватимуть презентації та інформаційні довідки [13].

Пілотний проект триватиме до 30 вересня. Після завершення проекту Уряд отримає пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань стажування громадян України з молоді та розгляне можливість запуску Національної програми стажування на всеукраїнському рівні. Ця Національна програма «дозволить залучити молодих, амбітних фахівців до роботи на державній службі», що є «вкрай важливим для виконання пріоритетних завдань Уряду в рамках реформування державної служби в країні», – підкреслив Міністр Кабінету Міністрів України Олександр Саєнко [13].

Також в Україні стартувала унікальна освітня програма «Публічне адміністрування у сфері молодіжної політики» з підготовки фахівців для налагодження ефективної роботи з молоддю своїх громад [2].

У березні 2018 р. відбулася офіційна презентація цього проекту, який реалізовує громадська організація «Освітньо-аналітичний центр розвитку громад» спільно з Тернопільським національним економічним університетом, Мінмолодьспорту, Комітетом Верховної Ради з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» [2].

Учасниками пілотного проекту «Публічне адміністрування у сфері молодіжної політики» стануть 20 представників 8 ОТГ на заході України. Проект представлятимуть органи місцевого самоврядування 50 % учасників, ще 50 % – лідери громадських організацій. Вікова категорія – 20 – 35 років.

Унікальність програми «Публічне адміністрування у сфері молодіжної політики» полягає, зокрема, у тому, що участь у ній братимуть представники органів місцевого самоврядування та молоді активісти, які будуть навчатися співпрацювати. Також між навчальними сесіями учасники програми реалізовуватимуть певні завдання у своїх громадах, а фінальним результатом участі в програмі стане випускна робота, яка буде пов'язана з напрацюванням концепцій розвитку молоді у власній громаді [2].

Освітня програма проекту складається з трьох сесій – загалом 100 академічних та 100 дистанційних годин. До навчального процесу залучатимуть провідних науково-педагогічних працівників, керівників та менеджерів громадських організацій, народних депутатів та представників Мінмолодьспорту.

Перша сесія буде орієнтована на опанування слухачами знань соціальної психології та ювентології, також будуть вивчати питання співпраці з представниками окремих молодіжних субкультур, вивчати психологію управління, стратегію та тактику формування іміджу керівника і лідера. На другій сесії слухачі більше вивчатимуть основи права і менеджменту, організацію діяльності молодіжних організацій, інформаційно-управлінські технології. Третя сесія буде безпосередньо формувати знання та практичні навички, пов'язані з реалізацією державної молодіжної політики – організація роботи служб у справах молоді, діяльність молодіжних громадських організацій, вивчення інструментарію, як залучити молодь до управління громадами [2].

Ефективність молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації значною мірою залежить лише від єдності та скоординованості дій виконавчої влади, місцевого самоврядування і молодіжного представництва.

Мінмолодьспорту разом із представниками державного та громадського секторів, місцевого самоврядування, експертами, молодіжними лідерами розробило Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації, яка була схвалена на засіданні колегії відомства 21 грудня 2017 р. та рекомендована до впровадження [9]. Ця модель формує новий підхід – від «роботи з молоддю» до «молодіжної участі». Вона ґрунтується на міжсекторальній взаємодії і враховує територіальні особливості молодіжної роботи відповідно до конкретних потреб молоді (рис. 2).

Таким чином, на національному рівні центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію молодіжної політики, є Мінмолодьспорту, яке в умовах децентралізації має виконувати такі функції:

- нормативно-правове забезпечення;
- формування стратегії розвитку та пріоритетних напрямів молодіжної політики;
- забезпечення підвищення кваліфікації молодіжних працівників;
- методична підтримка з урахуванням міжнародного досвіду та кращих практик;
- фінансування або сприяння в залученні фінансових коштів на реалізацію програм, проектів тощо [9].

Регіональний рівень має відповідати за реалізацію молодіжної політики в межах підходів, запропонованих на національному рівні, зокрема в межах Державної програми «Молодь України». На своєму рівні також можуть бути розроблені та ухвалені регіональні програми, орієнтовані на потреби молоді, з урахуванням місцевих особливостей.

Місцевий рівень характеризується тим, що децентралізація передбачає збільшення відповідальності на місцях, перегляд можливостей для реалізації молодіжної політики на місцевому рівні, відповідно до функцій основних гравців.

Пропонована структурно-функціональна модель реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ зосереджує увагу на тому, що молодіжна політика інтегрує в собі всі інші сфери відповідальності по роботі з молоддю: освіту, працевлаштування та ринок праці, культурний розвиток, соціальний захист тощо [9].

Для ефективної реалізації молодіжної політики в ОТГ важливо передбачити:

- необхідну інфраструктуру молодіжної політики, у тому числі її організаційне та фінансове забезпечення;
- забезпечення діяльності молодіжних центрів і молодіжних працівників;
- розвиток інститутів громадянського суспільства;
- міжгалузеву та міжсекторальну взаємодію в молодіжній роботі;
- оцінювання ефективності молодіжної роботи і звітування перед громадою про стан роботи з молоддю;
- забезпечення умов молодіжної участі та молодіжного громадського контролю [9].

Важливим на сьогодні є не тільки забезпечення координації молодіжної роботи, але й активне залучення молоді до життя місцевих громад. За результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2017» 48,8 % молоді знає, що в країні відбувається реформа децентралізації. Молодь ставить позитивно до реформи децентралізації влади (55,6 %) та має високий потенціал для реалізації молодіжної політики на місцях (рис. 3) [11; 12, с. 6 – 31; 22, с. 29 – 32, 50 – 58].

Більш обізнаною щодо реформи децентралізації в країні є молодь, яка мешкає на півдні (58,2 %) та в центрі (51,8 %) країни. Особисто брати участь у процесі розбудови та розвитку своєї об'єднаної територіальної громади 37 % молодих людей готові [11; 12, с. 6 – 31; 22, с. 29 – 32, 50 – 58].

Відповідаючи на запитання «Якщо б Ви мали можливості для втілення реальних проектів щодо розвитку території Вашого проживання, що з переліченого нижче є для Вас найважливішим зараз або буде найважливішим у найближчі три роки?»,

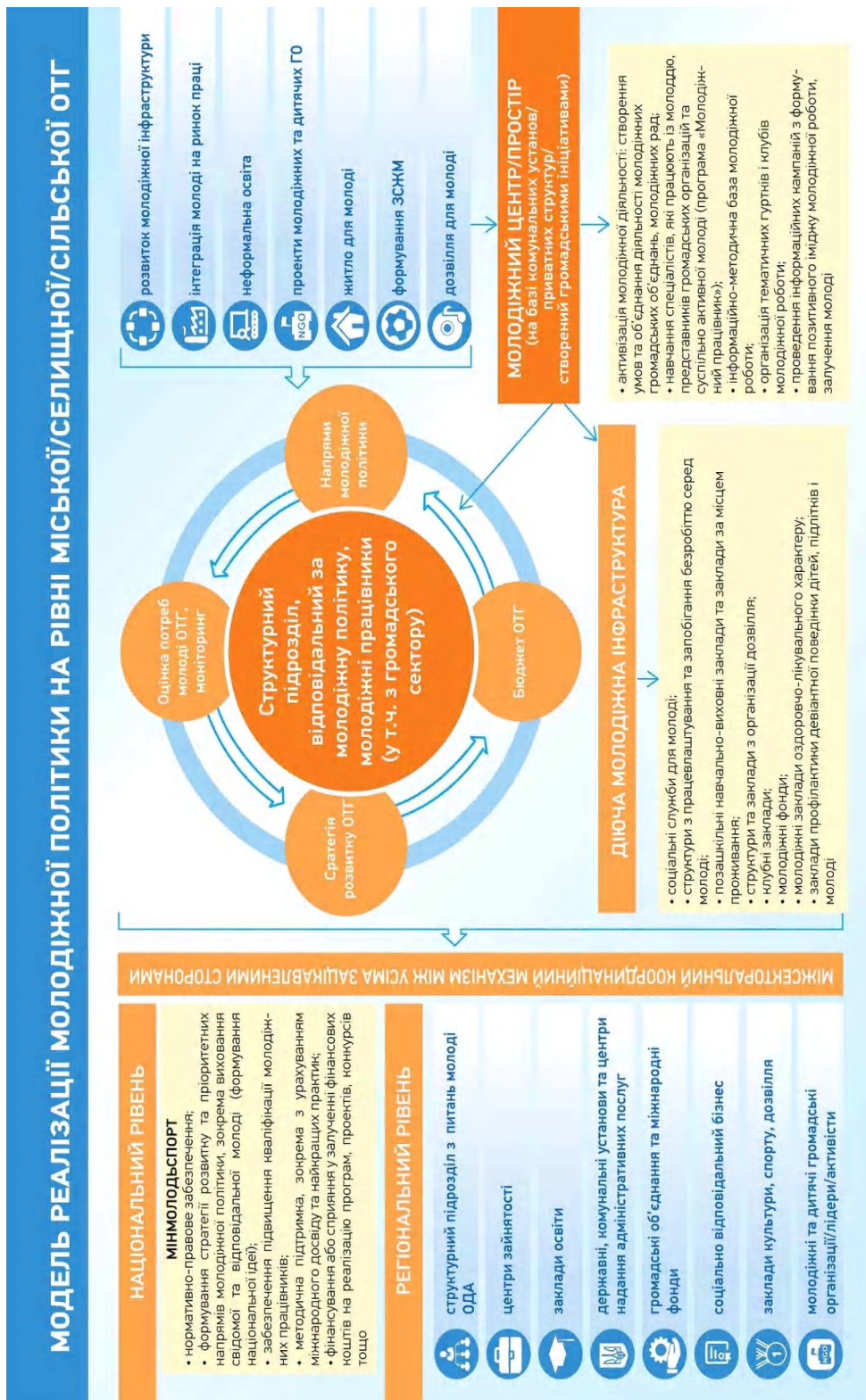

Рис. 2. Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації [9]

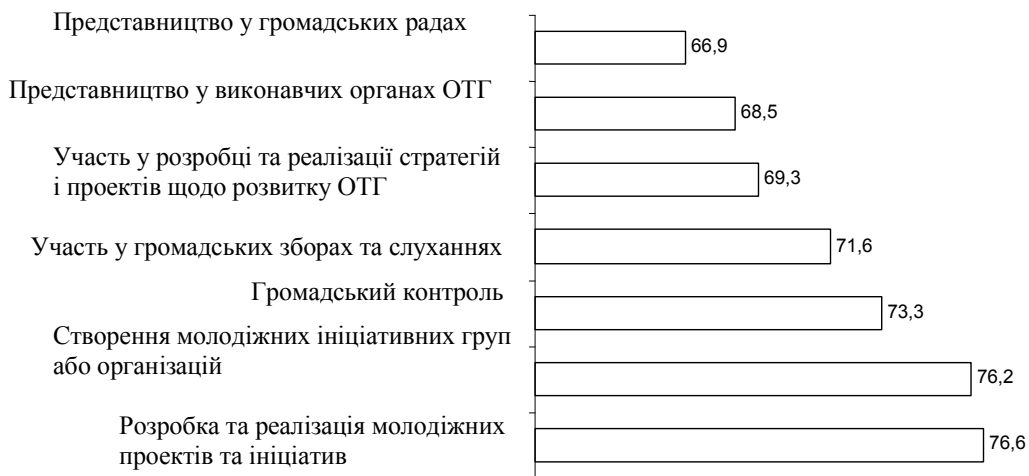

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «Яким чином, на Вашу думку, молодь може брати участь у діяльності об'єднаної територіальної громади?» (у % до всіх респондентів, N=2000)¹

молодь, насамперед, обрала для себе таку актуальну інфраструктурну проблематику в найближчій перспективі та в найближчі три роки, як відкриття/облаштування/ремонт/реконструкція доріг та тротуарів (66,8 % та 37,4 % відповідно), лікарень і амбулаторій (47,4 % та 33,8 % відповідно) та місць відпочинку у громаді (42 % та 40,9 % відповідно). Однак пріоритети відкриття та облаштування таких публічних інфраструктурних об'єктів громади, як: спортивні заклади та центри, спортивні майданчики і стадіони, установи, що працюють із молоддю (молодіжні центри), заклади культури (центри, клуби, бібліотеки) та кінотеатри, театри й клуби – за оцінками опитаної молоді зростуть у найближчі три роки [11; 12, с. 6 – 31; 22, с. 29 – 32, 50 – 58].

Для представників ОТГ, які безпосередньо займаються роботою з молоддю, відправною точкою в цьому процесі є визначення кількісних, вікових та інших характеристик цільової групи й оцінка її потреб. Результати оцінки дають можливість виділити молодіжну політику в окремий напрям стратегії розвитку ОТГ як на етапі формування такої стратегії, так і шляхом імплементації в уже існуючу стратегію. У більшості ОТГ, особливо сільських, не реалізують молодіжну політику як окремий напрям розвитку громади. При цьому успіхи децентралізації стають дедалі помітнішими саме у тих ОТГ, де керівниками стали молоді люди, а молодь у цілому з її творчою енергією та інноваційним потенціалом є рушійною силою реформи децентралізації [9; 22, с. 67 – 81, 83 – 85].

Виокремлення молодіжної політики в напрям роботи виконавчих органів ОТГ також передбачає реалізацію наступного кроку – бюджетування такої діяльності. Незважаючи на незначний обсяг коштів, який, зокрема, може собі дозволити місцевий бюджет сільських громад, ці кошти можна використовувати виключно на потреби молодих людей, ґрунтуючись на проведеній оцінці потреб та цілях і пріоритетах молодіжної політики, що зафіксовані в стратегії розвитку ОТГ. Не менш важливим є залучення не тільки бюджетних, але й донорських коштів, коштів представників бізнесу, який працює на цій території [9; 22, с. 67 – 81, 83 – 85].

Забезпечення координації молодіжної роботи та активного залучення молоді до життя місцевих громад можливе за умови формування молодіжної інфраструктури в ОТГ,

¹ Сума відповідей перевищує 100 %, респондент мав можливість обрати декілька варіантів відповіді.

що передбачає підтримку та розвиток діючих і створення нових молодіжних центрів/ молодіжних просторів (на рівні спроможних ОТГ) та запровадження діяльності молодіжних працівників (на рівні сільських та селищних ОТГ) [9; 22, с. 67 – 81, 83 – 85].

Потрібно наголосити на тому, що молодіжний простір громади має стати не тільки місцем надання певного набору послуг, але й первинним осередком громадянської активності молоді, наприклад шляхом створення молодіжного консультативно-дорадчого органу (наприклад, молодіжна рада) ОТГ із залученням громадських активістів, представників молодіжних громадських об'єднань. Згідно з Європейською хартією участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівнях необхідно звернути увагу на те, що для активізації участі молодих людей повинні бути створені певні структури, яким має надаватися підтримка, – це молодіжні парламенти, ради, форуми тощо. Вони можуть мати різні форми, залежно від потреб молодих людей і зацікавленості влади. Українці важливо, щоб ці структури були гнучкими та могли змінюватися залежно від потреб і уявлень залучених до їх діяльності молодих людей. До всіх структур повинні бути включені представники молоді, що мають різні походження та життєву ситуацію. Ідеється про більш активне залучення молоді до прийняття рішень, процесу формування та реалізації молодіжної політики на рівні ОТГ. Молодіжна робота в громаді повинна враховувати інтереси та потреби молоді і, насамперед, формувати не споживацькі настрої в молодіжному середовищі, а активну громадянську позицію молоді та задіяти всі потенційні ресурси [9; 22, с. 67 – 81, 83 – 85].

Важливим аспектом у процесі запровадження нової моделі реалізації молодіжної політики на рівні громад є створення дієвої системи збору, обробки й реагування на запити та місцеві молодіжні ініціативи. Запити формуються на рівні виконавчих органів ОТГ спільно з громадськістю (молодіжною радою ОТГ). Залежно від типу громади частина запитів та ініціатив реалізується за рахунок наявних ресурсів ОТГ, інші ж потребують спрямування на регіональний рівень. При цьому процес спрямування на регіональний рівень має бути формалізованим. Функції інформаційно-комунікаційного центру такої системи повинен виконувати структурний підрозділ ОДА (збір необхідної для роботи з молоддю на місцевому рівні інформації від центрів зайнятості, закладів освіти і культури регіону, отримання та розподіл інформації від профільного міністерства тощо). Слід зауважити, що найбільшій підтримки з боку структур регіонального рівня потребують саме малі громади зі слабкорозвиненою соціальною інфраструктурою, тоді як міські ОТГ мають достатньо власних ресурсів для ефективної реалізації молодіжної політики.

Малі ОТГ, де переважає сільське населення, досить обмежені у своїх можливостях. Вони мають враховувати інтенсивний характер міграції сільської молоді до міст. Їх перевагою є набагато ширші можливості в роботі з молоддю, відповідно до оцінки потреб цільової групи, особливостей та інтересів розвитку громади [9; 22, с. 67 – 81, 83 – 85].

Отже, реальним засобом розв'язання основних життєвих проблем молоді в нинішніх умовах стає якомога повніше її залучення до процесу реформування соціально-економічної та політичної сфер буття країни, децентралізація відкриває нові можливості для цього. Про це свідчить уже існуючий позитивний регіональний та місцевий досвід залучення молоді до процесів децентралізації [22, с. 67 – 81, 83 – 85].

В умовах децентралізації запорукою збереження й нагромадження людського потенціалу ОТГ як основи її соціально-економічного розвитку є створення умов для самореалізації молоді. Це потребує визначення сучасного європейського принципу молодіжної участі в житті громади одним із пріоритетних напрямів роботи місцевої влади, реалізація якого на практиці передбачає наявність в ОТГ достатніх ресурсів і повноважень для розв'язання місцевих молодіжних проблем у ключових сферах (зокрема, ефективного управління системою освіти згідно з місцевими потребами, коли в сучасних умовах серед молоді зменшується престижність вищої освіти, а її найвищий

рівень не дає гарантій успіху в професійній самореалізації на ринку праці; охорони здоров'я; сприяння належному працевлаштуванню, оскільки обмеженість доходів після закінчення навчання спричиняє невдалий початок трудового життя, коли молодь змушена погоджуватися на роботу, яка не відповідає її потребам і професійній підготовці; житла; соціальних послуг тощо) і координації виконавчими органами ОТГ міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії в інтересах молоді (у тому числі посилення ролі керівників органів місцевого самоврядування щодо координації та співробітництва представників різних галузей та секторів), а також підтримку наявних та розвиток нових складників молодіжної інфраструктури (молодіжних центрів, підрозділів адміністративно-організаційної та осередків практичної роботи) [22, с. 67 – 81, 83 – 85].

Отже, зважаючи на існування нинішніх безпрецедентних викликів, для забезпечення єдності українського суспільства та зміцнення української державності, досягнення якісної та ефективної співпраці, рівноправних відносин між молоддю, громадськими організаціями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та організаціями громадянського суспільства [22, с. 67 – 81, 83 – 85] необхідно вжити таких заходів:

1. Українським молодіжним громадським організаціям потрібно звернути особливу увагу на використання інформаційно-комунікаційних технологій:

- комунікаційних каналів веб-сайту, веб-маркетингу й соціальних медіа;
- соціальних мереж, окрім поширених Facebook (95 % громадських організацій), Twitter (64 %), Instagram, Pinterest, YouTube, LinkedIn, з особливою увагою на Instagram (перше місце за популярністю серед соцмереж у 2015 р.);
- e-mail-сповіщень (щоквартальне розсилання e-mail-сповіщень європейськими молодіжними організаціями становить 24 %);
- суворе дотримання етичних норм спілкування у всемережі [24, с. 168 – 169].

2. Водночас молодіжним громадським організаціям слід більш активно залучати нові PR-тактики та здійснювати обов'язковий щорічний моніторинг PR-діяльності (програма на наступний рік може складатися лише за результатами аналізу попередньої діяльності) [24, с. 168 – 169].

3. Сприяття збільшенню охоплення молодіжною роботою може поширення започаткованої вже практики оформлення рекомендацій обласної влади включати до статутів ОТГ молодіжну політику як один із пріоритетних напрямів для місцевих громад та використання інноваційних форм молодіжної роботи, великий арсенал яких розроблено та впроваджено в ряді областей, районів, міст, селищ і сіл, частково в окремих ОТГ. Сьогодні існують необхідні передумови для поширення цього здобутку на всі адміністративно-територіальні одиниці країни, зокрема існують: організаційна інфраструктура (підрозділи місцевих органів влади по роботі з молоддю), здатна ініціювати та координувати впровадження інновацій; підготовлені кадри цих підрозділів (хоча їх чисельність, матеріальне стимулювання, а в окремих випадках і рівень підготовки ще не повністю відповідають потребам); значна кількість активних громадських організацій, молодіжних громадських організацій, дитячих громадських організацій, волонтерів (у тому числі не тільки активістів юридично оформлених молодіжних організацій, але й більш широкого кола спільнот, мереж тощо, які доцільно залучати до роботи); можливості часткової підтримки інновацій грантами донорських організацій і проектів [22, с. 79 – 81, 83 – 85].

4. Важливою умовою подальшого розвитку в перехідному періоді децентралізації до того часу, поки новостворені ОТГ не сконцентрують достатньо власних ресурсів на роботу з молоддю, залишається належне державне фінансування впровадження інновацій у реалізацію молодіжної політики на місцях.

5. Необхідно продовжувати співпрацю з представниками міжнародних донорських проектів і організацій з метою їх залучення до реалізації молодіжних ініціатив на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях [22, с. 79 – 81, 83 – 85].

6. Слід посилити інформаційно-аналітичну та організаційну підтримку з питань формування та реалізації державної молодіжної політики на регіональному та

місцевому рівнях, зокрема шляхом розроблення і поширення відповідних рекомендацій для ОТГ.

7. У напрямі залучення молоді до процесу децентралізації доцільно посилити її участь в обговоренні нормативно-правових засад реалізації реформи; у регламентах ОТГ передбачити процедури забезпечення належного представництва молоді, захисту її прав та інтересів, механізми узгодження потреб молоді з інтересами ОТГ в цілому; проводити навчання представників місцевої влади та молодіжних активістів щодо існуючих форм самоорганізації та участі громадськості в ухваленні та реалізації рішень, налагодження громадського діалогу, участі молоді в бюджетному процесі, моніторингу якості послуг, включення молоді у вирішення місцевих проблем [22, с. 79 – 81, 83 – 85].

8. У напрямі інформаційного забезпечення, навчання та поширення досвіду доцільно:

– рекомендувати підрозділам по роботі з молоддю органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування всіх рівнів користуватися зазначеними інтернет-ресурсами, поповнювати базу прикладами власного досвіду, формувати оцінку проектів, обговорювати їх на відповідному інтернет-форумі, залучати до цього активних членів місцевих осередків громадських організацій, волонтерів та представників усіх інших заінтересованих організацій; на основі аналізу зазначеної бази формувати вихідні матеріали для проведення щорічного всеукраїнського конкурсу інноваційних форм молодіжної роботи з відповідними етапами місцевого рівня [22, с. 79 – 81, 83 – 85];

– постійно здійснювати моніторинг задоволення молоді станом реалізації державної молодіжної політики на місцях з оприлюдненням результатів у вільному доступі;

– підготувати методичні матеріали для органів державної влади й місцевого самоврядування щодо ініціювання та координації впровадження молодіжних інновацій шляхом консолідації зусиль організацій, що працюють із молоддю, місцевих органів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ, соціальних служб, молодіжних рад щодо перспективної моделі реалізації молодіжної політики та кращого міжнародного і національного досвіду її впровадження;

– посилити підготовку кадрів по роботі з молоддю через організацію постійно діючого всеукраїнського тренінгу з інноваційних форм молодіжної роботи з подальшими тренінгами на місцях шляхом проведення тренінгів для тренерів та формування мережі відповідних експертів і тренерів [22, с. 79 – 81, 83 – 85].

Список використаних джерел / List of references

1. **Більшість** учасників заходів ГО, що виграли фінансування від Міністерства молоді та спорту, задоволені рівнем заходів – результати моніторингу // Український кризовий медіа-центр. – 2017. – 13 січ. – Режим доступу : <http://uacrisis.org/ua/51527-monitor> [Bilshist uchashnykiv zakhodiv HO, shcho vyhraly finansuvannia vid Ministerstva molodi ta sportu, zadovoleni rivnem zakhodiv – rezultaty monitorynhu // Ukrainskyi kryzovyi media-tsentr. – 2017. – 13 sich. – Rezhym dostupu : <http://uacrisis.org/ua/51527-monitor>].

2. **В Україні** запрацює освітня програма з управління молодіжною політикою // Укрінформ. – 2018. – 5 берез. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2416293-v-ukraini-zapracue-osvitna-programa-z-upravlinna-molodiznou-politikou.html> [V Ukraini zapratsiue osvitnia prohrama z upravlinna molodizhnoiu politykoiu // Ukrinform. – 2018. – 5 berez. – Rezhym dostupu : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2416293-v-ukraini-zapracue-osvitna-programa-z-upravlinna-molodiznou-politikou.html>].

3. **Заболотна Н.** Молодіжні організації в системі інститутів громадянського суспільства України / Н. Заболотна // Ефективність держ. упр. : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 40. – С. 334 – 341 [Zabolotna N. Molodizhni orhanizatsii v systemi instytutiv hromadianskoho suspilstva Ukrainy / N. Zabolotna // Efektyvnist derzh. upr. : zb. nauk. pr. – 2014. – Vyp. 40. – S. 334 – 341].

4. **Канавець М. В.** Вплив молодіжних громадських об'єднань на євроінтеграційні процеси в Україні / М. Канавець // Держава та регіони. – Сер. «Державне управління». – 2014. – № 3. – С. 12 – 15 [Kanavets M. V. Vplyv molodizhnykh hromadskykh obiednan na yevrointehratsiini protsesy v Ukraini / M. Kanavets // Derzhava ta rehiony. – Ser. «Derzhavne upravlinnia». – 2014. – № 3. – S. 12 – 15].

5. **Канавець М. В.** Молодіжна політика в контексті створення внутрішніх передумов щодо вступу України в Європейський Союз / М. Канавець // Держ. упр.: теорія і практика : електрон. наук. фак. вид. – 2008. – № 1. – Режим доступу : http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/kanavec.pdf [Kanavets M. V. Molodizhna polityka v konteksti stvorennia vnutrishnikh peredumov shchodo vstupu Ukrainy v Yevropeyskyi Soiuz / M. Kanavets // Derzh. upr.: teoriia i praktyka : elektron. nauk. fakh. vyd. – 2008. – № 1. – Rezhym dostupu : http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/kanavec.pdf].

6. **Канавець М. В.** Вплив молодіжного руху на формування та реалізацію державної політики України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Канавець Марина Володимирівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2009. – 23 с. [Kanavets M. V. Vplyv molodizhnoho rukhu na formuvannia ta realizatsiiu derzhavnoi polityky Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.01 / Kanavets Maryna Volodymyrivna ; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezzydentovi Ukrainy. – Kyiv, 2009. – 23 s.].

7. **Кількість** юридичних осіб за організаційними формами // Веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0118.htm [Kilkist yurydychnykh osib za orhanizatsiinymy formamy // Veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0118.htm].

8. **Кулініч О. В.** Механізми взаємодії органів державного управління та громадських організацій в реалізації молодіжної політики в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Кулініч Олег Васильович ; Харків. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Харків, 2009. – 19 с. [Kulinich O. V. Mekhanizmy vzaiemodii orhaniv derzhavnoho upravlinnia ta hromadskykh orhanizatsii v realizatsii molodizhnoi polityky v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.02 / Kulinich Oleh Vasylovych ; Kharkiv. rehion. in-t derzh. upr. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezzydentovi Ukrainy. – Kharkiv, 2009. – 19 s.].

9. **Модель** реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації // Веб-сайт Ініціативи «Децентралізація». – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth> [Model realizatsii molodizhnoi polityky v umovakh detsentralizatsii // Veb-sait Initsiatyvy «Detsentralizatsiia». – Rezhym dostupu : <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth>].

10. **Молодь** України – 2015 / Результати соціологічного дослідження. – Київ : ІП «ГФК ЮКРЕЙН», 2015. – 88 с. – Режим доступу : http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/09/5/Molod_Ukraine_block.pdf, <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/-України-2015.pdf> [Molod Ukrainy – 2015 / Rezultaty sotsiolohichnoho doslidzhennia. – Kyiv : IP «HFK YuKREIN», 2015. – 88 s. – Rezhym dostupu : http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/09/5/Molod_Ukraine_block.pdf, <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/-Ukrainy-2015.pdf>].

11. **Молодь** України – 2017 / Інфографіка. – Режим доступу : http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/13/Molod_Ykrayini_2017.pdf [Molod Ukrainy – 2017 / Infografika. – Rezhym dostupu : http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/13/Molod_Ykrayini_2017.pdf].

12. **Молодь** України – 2017 / Результати соціологічного дослідження. – Тернопіль : Тернограф, 2017. – 72 с. – Режим доступу : http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/7/Socdoslidjennya_2017.pdf [Molod Ukrainy – 2017 / Rezultaty sotsiolohichnoho doslidzhennia. – Ternopil : Terno-hraf, 2017. – 72 s. – Rezhym dostupu : http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/7/Socdoslidjennya_2017.pdf].

13. **Національна** програма стажувань в центральних органах виконавчої влади. – Режим доступу : <http://www.interns2018.org.ua/page2797383.html> [Natsionalna prohrama stazhuvan v tsentralnykh orhanakh vykonavchoi vlady. – Rezhym dostupu : <http://www.interns2018.org.ua/page2797383.html>].

14. **Переможців** проекту «Державотворець» візьмуть на стажування у міністерствах // Укрінформ. – 2018. – 15 черв. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2481277-peremozci-v-proektu-derzhavotvorec-vizmut-na-stazhuvanna-u-ministerstvakh.html> [Peremozhtsiv proektu «Derzhavotvorets» vizmut na stazhuvannia u ministerstvakh // Ukrinform. – 2018. – 15 cherv. – Rezhym dostupu : <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2481277-peremozci-v-proektu-derzhavotvorec-vizmut-na-stazhuvanna-u-ministerstvakh.html>].

15. **Підсумки** року та планування наступних опитувань // U-Report. – 2017. – 27 груд. – Режим доступу : <https://ukraine.ureport.in/story/508> [Pidsumky roku ta planuvannia nastupnykh opytuvan // U-Report. – 2017. – 27 hrud. – Rezhym dostupu : <https://ukraine.ureport.in/story/508>].

16. **Про стан** розвитку громадянського суспільства в Україні : аналіт. доп. / [Яблонський В. М., Балакірева О. М., Бондар Т. В. та ін.] ; за заг. ред. О. А. Корнієвського. – Київ : НІСД, 2017. – 56 с. – Режим доступу : http://ru.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_GromSuspilstvo_pp1-56_press-25fe8.pdf [Pro stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini : analit. dop. / [Yablonskyi V. M., Balakirieva O. M., Bondar T. V. ta in.]; za zah. red. O. A. Kornievskoho. – Kyiv : NISD, 2017. – 56 s. – Rezhym dostupu : http://ru.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_GromSuspilstvo_pp1-56_press-25fe8.pdf].

17. **Публічна** дискусія «Громадянське суспільство в 2018-му: нові виклики, нові завдання» (до 25-річчя Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва), 6 березня 2018 року // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. – Режим доступу : <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf> [Publichna dyskusiia «Hromadianske suspilstvo v 2018-mu: novi vyklyky, novi zavdannia» (do 25-richchia Fondu «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva), 6 bereznia 2018 roku // Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. – Rezhym dostupu : <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf>].

18. **Розвиток** громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів / В. М. Яблонський, О. М. Балакірева, Т. В. Бельська [та ін.] ; за ред. О. А. Корнієвського. – Київ : НІСД, 2016. – 72 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/gromadyanske_suspilstvo-3eeda.pdf [Rozvytok hromadianskoho suspilstva Ukrainy v umovakh vnutrishnikh i zovnishnikh vyklykiv / V. M. Yablonskyi, O. M. Balakirieva, T. V. Bielska [ta in.]; za red. O. A. Kornievskoho. – Kyiv : NISD, 2016. – 72 s. – Rezhym dostupu : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/gromadyanske_suspilstvo-3eeda.pdf].

19. **Соціологічне** дослідження «Молодь України – 2015» / Інфографіка. – Режим доступу : http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/08/16/Infografiki_doslidjennya.ppt, https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/Molod_Ukraine_2015_Infographics_UA.pdf [Sotsiologichne doslidzhennia «Molod Ukrainy – 2015» / Infografika. – Rezhym dostupu : http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/08/16/Infografiki_doslidjennya.ppt, https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/Molod_Ukraine_2015_Infographics_UA.pdf].

20. **Статистичний** бюлетень «Діяльність громадських об'єднань в Україні» // Веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm [Statystychnyi biuletен «Diiialnist hromadskykh obiednan v Ukraini» // Veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm].

21. **Статистичний** збірник «Діяльність громадських організацій в Україні» // Веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publpolit_u.htm [Statystychnyi zbirnyk «Diiialnist hromadskykh orhanizatsii v Ukraini» // Veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publpolit_u.htm].

22. **Формування** та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. – Тернопіль : Терно-граф, 2017. – 100с. [Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini v umovakh detsentralizatsii. – Ternopil : Terno-hraf, 2017. – 100 s.].

23. **Хохич І.** Активізація співпраці молоді з органами влади: державно-управлінський аспект / І. Хохич // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 4(19). – С. 168 – 177. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_04\(19\)/21.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_04(19)/21.pdf) [Khokhych I. Aktyvizatsiia spivpratsi molodi z orhanamy vlady: derzhavno-upravlinskyi aspekt / I. Khokhych // Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia. – 2013. – Vyr. 4(19). – S. 168 – 177. – Rezhym dostupu : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_04\(19\)/21.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_04(19)/21.pdf)].

24. **Шваб М. А.** Молодіжні неурядові організації в сучасному публічному процесі: інформаційно-комунікаційний вимір : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Шваб Мар'яна Анатоліївна. – Луцьк, 2016. – 202 с. [Shvab M. A. Molodizhni neuriadovi orhanizatsii v suchasnomu publichnomu protsesi: informatsiino-komunikatsiinyi vymir : dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Shvab Mariana Anatoliivna. – Lutsk, 2016. – 202 s.].

Надійшла до редколегії 27.08.18